

**UZAY ARAÇLARI TARAFINDAN
VERİLEN ZARARLARDAN DOLAYI SORUMLULUK**

Doç. Dr. Mes'ut ÖNEN

Giriş : Konuyu Düzenleyen Hukuksal Belgeler

1. Verilen Zarara İlişkin Hükümler
2. Uzay Aracı ile Zarar Arasındaki İliyet Bağı Sorunu
3. Sorumlu ve Sorumluluk Esası
 - 3.1. Devletlerin Sorumluluğu
 - 3.2. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu
 - 3.3. Sorumluluk Esası
 - 3.3.1. Objektif Sorumluluk
 - 3.3.2. Kusur Sorumluluğu
 - 3.3.3. Müteselsil Sorumluluk
4. Tazminat
 - 4.1. Tazminat İstemine Yetkisi Olanlar
 - 4.2. Tazminat İstemi Kime Yapılır?
 - 4.3. Tazminat İsteminde Usul
 - 4.3.1. Diplomatik Yol
 - 4.3.2. İstemleri Düzenleme Komisyonu
 - 4.4. Tazminat Miktarı
 - 4.5. Tazminat Türü ve Ödeneceği Millî Para
5. 1972 Konvansiyonunun istematik-dışı İki Hükümü

**UZAY ARAÇLARI TARAFINDAN
VERİLEN ZARARLARDAN DOLAYI SORUMLULUK**

Doç. Dr. Mes'ut ÖNEN (*)

Giriş: Konuyu Düzenleyen Hukuksal Belgeler

Uzay faaliyetlerinin ortaya çıkardığı, hukuksal düzenleme gerektiren en önemli sorunlardan birisi de, Atmosfer-ötesi Uzaya fırlatılan Uzay Araçlarının verecekleri zararlardan dolayı sorumluluk konusu olmuştur.

Uzay Hukukunun diğer konularında olduğu gibi, bu hususta da, öğretilerde görüşler ileri sürülüp tartışmalar yapılmış, uygulanacak hukuk kuralları oluşturulmasına çalışılmıştır (1).

Burada, öğretilerde ileri sürülen fikirler, yapılan tartışmalar ele alınmaksızın soruna bulunan hukuksal somut çözümlere değinilmekle yetinilecektir. Zira, artık, günümüzde, konu uluslararası alanda hukuksal düzenlemeye kavuşmuştur. Düşüncemiz, ikinci bir aşamada ortaya konacak olan öğretisel görüşlerin ve hukuk kurallarını oluşturma çalışmalarının, burada, ilk aşamada sergilenecek hukuk kurallarının yorumlanmasına yardımcı olacakları yönündedir.

(*) İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

(1) Öğretisel görüşler ve sözkonusu çalışmaların 1964 yılına kadarki durumu hakkında, türkçe eser olarak, bkz. Prof. Dr. Seha L. MERAY, Uzay ve Milletlerarası Hukuk (Uzay Hukukunda İlk Adımlar), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 184-166, Ankara 1964, özellikle s. 255 ve iz., s. 24 ve iz.

Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan, daha geniş bir deyimle, uzay faaliyetlerinden doğacak sorumluluk konusunda, bugün elimizde, hukuksal düzeyde kaynak oluşturacak nitelikte üç belge bulunmaktadır. Söz konusu sorumluluğun hukuksal düzenlenmesi, faaliyetin uluslararası niteliğine uygun olarak, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı çerçevesinde yapılan çalışmalarla gerçekleştirilmiştir ve bu nedenle de, belgeler uluslararası belgelerdir.

Sorumluluk konusuna ilişkin sözkonusu belgeler şunlardır:

1° Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunun 13 Aralık 1963 tarih ve 1962 (XVIII) sayılı Kararı: «Atmosfer-ötesi Uzayın Araştırılması ve Kullanılması Konusunda Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen Hukuksal İlkeler Bildirisi» (2);

2° «Atmosfer-ötesi Uzayın Araştırılması ve Kullanılması Konusunda Devletlerin Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Hakkında 27 Ocak 1967 Tarihli Andlaşma» (3); ve,

3° «Uzay Araçlarının Verdikleri Zararlardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında 22 Mart 1972 Tarihli Konvansiyon» (4).

1962 (XVIII) sayılı Birleşmiş Milletler Kararının 5 ve 8 no.lu bendlerinde sorumluluk ilkeleri ifadesini bulmuş, aynı ilkeler 1967 Uzay Andlaşmasının 6, 7 ve 13 üncü maddelerinde Uluslararası Hukukun kuralları haline getirilmiş ve, nihayet, 1972 Sorumluluk Konvansiyonu ile konu, daha ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.

(2) Metin için bkz. Simone COURTEIX, Le Droit de l'Espace, La Documentation Française Documents d'Etudes, no. 3.04, Paris Février 1984, s. 5-6.

(3) Metin için bkz. Charles CHAUMONT, Le Droit de l'Espace, Presses Universitaires de France «Que sais-je?» No. 833, Paris 1970, s. 117 ve iz. Andlaşma 10 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

(4) Bkz. Simone COURTEIX, op. cit., s. 12 ve iz. Konvansiyon, 1 Eylül 1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Aşağıda, 1967 Uzay Andlaşması ve 1972 Sorumluluk Konvansiyonu hükümleri, yürürlüğe girmiş uluslararası mevzuat hükümleri olarak, sistematik biçimde belirtilecektir.

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunun 1962 (XVIII) sayılı Kararının, konuya ilişkin 5 ve 8 inci bendleri ise, şu şekilde kaleme alınmış bulunmaktadır:

«5. İster Hükümet organları, ister Hükümet dışı kuruluşlarca yürütülsün, Devletlerin, Atmosfer-ötesi Uzaydaki ulusal faaliyetlerden dolayı uluslararası sorumlulukları vardır, ve Devletler ulusal faaliyetlerin, işbu Bildiride ifade edilen ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesini gözetmekle yükümlüdürler. Atmosfer-ötesi Uzayda Hükümet dışı kuruluşların faaliyetleri için, ilgili Devletin müsaadesi ve sürekli gözetimi gereklidir. Atmosfer-ötesi uzayda bir Uluslararası Örgüt tarafından yürütülen faaliyet halinde, işbu Bildiride ifade edilen ilkelere uyma sorumluluğu, Uluslararası Örgüte ve, ona katılmış bulunan Devletlere aittir.»

«8. Atmosfer-ötesi Uzaya bir Araç fırlatan veya fırlattıran her Devlet, ve ülkesi veya tesisleri bir Araç fırlatılmasına hizmet eden her Devlet, sözkonusu Aracın veya onu oluşturan parçaların, Yeryüzünde, Atmosferde veya Atmosfer-ötesi Uzayda yabancı bir Devlete veya, onun gerçek veya tüzel kişilerine verilen zararlardan, uluslararası açıdan sorumludur.»

Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunun, oybirliği ve alkışlarla kabul etmiş olduğu bu önemli Kararın (5) benimsediği ilkelerin ışığı altında hazırlanıp yürürlüğe konmuş bulunan 1967 Uzay Andlaşması ve 1972 Sorumluluk Konvansiyonunda

(5) Prof. Dr. Seha L. MERAY, Uzay... op. cit., s. 77.

yer alan hükümlerin, sistematik bir sıralama içinde belirtilebilmesi için, bunların: 1. verilen zarara ilişkin hükümler, 2. Uzay Aracı ile zarar arasındaki illiyet bağı sorunu, 3. sorumlu, ve sorumluluk esası 4. Tazminat, başlıkları altında gruplandırılmaları mümkün görünmektedir. Andlaşma ve Konvansiyonun, imza, onay, iltihak, fesih ve yürürlüğe girişe ilişkin hükümleri bir yana bırakılırsa, önemli ve fakat 5. sistematik dışı iki hükümü de, burada, ayrıca belirtmekte yarar bulunmaktadır.

1. Verilen Zarara İlişkin Hükümler

1967 Uzay Andlaşması, sadece, Uzay Araçları veya bunları oluşturan parçalar tarafından verilen «zararlar»dan söz etmiş (6), 1972 Sorumluluk Konvansiyonu ise «zarar terimi»nden ne anlaşılması gerektiğini saptamıştır.

1972 Sorumluluk Konvansiyonununun 1 inci maddesinde yer alan hükme göre: «İşbu Konvansiyon bakımından, a) «zarar» terimi, «insan hayatının kaybını, vücut yaralanmalarını veya sağlığın uğradığı diğer zararları, veya Devletin veya, gerçek veya tüzel kişilerin mallarının, veya Uluslararası Örgütlere ait malların kaybını, veya sözkonusu mallara verilen zararları ifade eder».

Zarar, «Yeryüzünde, Atmosferde veya, Ay ve diğer Gök Cisimleri dahil, Atmosfer-ötesi Uzayda» meydana gelmiş bir zarar olabilir (7).

Öte yandan, gerek 1967 Uzay Andlaşması ve gerekse 1972 Sorumluluk Konvansiyonu, zarara uğrayanlar bakımından da bir takım şartların varlığını aramışlardır. Bu şartlar, Andlaşma veya Konvansiyona göre ve herbirine dayanarak, zararlarının giderilmesini isteyebilme (8) bakımından saptanmış şartlardır. Zarara uğrayanlarda, sözkonusu şartlar bulunmuyorsa, bunlar

(6) 1967 Uzay Andlaşması m. 7.

(7) 1967 Uzay Andlaşması m. 7.

(8) Bkz. aşağıda 3.

Andlaşma veya Konvansiyona dayanarak bir istemde bulunamayacaklar, ancak, başka hükümlere (9) göre zararlarını giderebileceklerdir.

Gerçekten, 1967 Uzay Andlaşmasına göre, zarar, «Andlaşmaya Taraf bir diğer Devlete veya, bu diğer Devlet tâbiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilere... verilmiş zararlar» (10) dan olmalıdır.

1967 Uzay Andlaşmasının 7 nci maddesinde yer alan bu ilke, 1972 Sorumluluk Konvansiyonunun 7 nci maddesinde daha da açıklığa kavuşturulmaktadır. Şöyle ki: eğer zarar, bizzat zarar veren Devlet (11) tâbiyetinde bulunan kimselere verilen bir zarar ise, Konvansiyonun kapsamı dışında kalacaktır. Aynı şekilde, zarar, bir yabancıya, yâni zarar veren Devlet tâbiyetinde bulunmayan kimselere verilmekle beraber, Fırlatan Devletin daveti üzerine sözkonusu Uzay Aracının fırlatılması veya bulunup kurtarılması işlemlerine katılan yabancılara verilen bir zarar ise, gene, Konvansiyon kapsamına girmeyecektir.

2. Uzay Aracı ile Zarar Arasındaki İlliyet Bağı Sorunu

1967 Uzay Andlaşması ve 1972 Sorumluluk Konvansiyonu, zarar ile zarar veren olay arasındaki illiyet bağı konusunda özel hükümler getirmemektedir.

1967 Uzay Andlaşması, «Andlaşmaya Taraf Devletlerin veya Uluslararası Örgütlerin, (12) Ay ve diğer Gök Cisimleri dahil, Atmosfer-ötesi Uzaydaki ulusal faaliyetlerden... ve, ulusal faaliyetlerin işbu Andlaşmada yeralan hükümlere uygun olarak ce-

(9) Devletler Özel Hukukuna göre saptanacak Milli Mevzuat veya 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 23'te saklı tutulan diğer uluslararası anlaşmalar hükümlerine.

(10) 1967 Uzay Andlaşması m. 7.

(11) Bu Devlet, Konvansiyonun 1 inci maddesinin b) ve c) harflerine göre tanımlanan Fırlatan Devlettir. Ayrıca bkz. aşağıda 3.1.

(12) 1967 Uzay Andlaşması m. 6 ve 13.

reyan etmesini gözetmekten» dolayı uluslararası sorumluluğunun doğacağını öngörmüş, (13) böyle bir sorumluluğun ise, «bir Uzay Aracı veya bunu oluşturan parçalar tarafından verilmiş» zararlar için mevcut bulunacağını hükme bağlamıştır (14).

1972 Sorumluluk Konvansiyonu ise, uluslararası sorumluluğun, «bir Uzay Aracı tarafından verilen» zararlar halinde var olacağını hükme bağlamış (15), ve Uzay Aracı deyiminin, «aynı zamanda, bunu oluşturan parçaları ve fırlatıcı ve bunun parçalarını» ifade ettiğini saptamıştır (16).

Andlaşma ve Konvansiyon, illiyet bağı hakkında başkaca bir hüküm içermemektedir.

Bundan çıkan sonuç şudur ki, bu sorunun çözümü, Devletler Özel Hukuku kurallarına göre saptanacak millî mevzuatta aranacaktır. Şöyle ki: meydana gelmiş olan zararın, «uzay faaliyetlerinden» veya bunların «kurallara uygunluğunun gözetiminden», veya, yukarıda saptanan anlamda «Uzay Aracından» ileri geldiği veya gelmediği, uygulanacak millî mevzuat hükümlerine göre belirlenecektir (17).

3. Sorumlu ve Sorumluluk Esası

Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan doğan sorumluluk, «uluslararası sorumluluk»tur (18). Ve «sorumlu kişi», Devlet veya Uluslararası Örgüttür (19).

(13) İdem., m. 6. Genel olarak «uluslararası sorumluluk» kavramı için bkz. Prof. Dr. Seha L. MERAY, Devletler Hukukuna Giriş, A.Ü. S.B.F. Yayınları No. 237, Ankara 1968, c. I. s. 625 ve iz.

(14) 1967 Uzay Andlaşması m. 13.

(15) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 2, 3 ve iz.

(16) İdem., m. 1 d).

(17) Türk Hukukunda uygun illiyet bağı kavramı uygulanır.

(18) 1967 Uzay Andlaşması m. 6, 1972 Sorumluluk Andlaşması Başlık ve m.leri.

(19) 1967 Uzay Andlaşması m. 6 ve 13, 1972 Sorumluluk Andlaşması m. 2 ve 22.

3.1. Devletlerin Sorumluluğu

1967 Uzay Andlaşmasına göre, ulusal uzay faaliyetleri ,ister hükümet kuruluşları tarafından yapılsın, ister hükümet kuruluşu olmayan birimler tarafından gerçekleştirilsin, uzay faaliyetlerinden ve bunların Andlaşma hükümleri uyarınca yapılmasına gözetim yükümünden dolayı, Andlaşmaya Taraf ulusal faaliyet «Devlet»i sorumludur (20); Uzay Aracı tarafından verilen zararlardan dolayı, bunu fırlatan veya fırlatılan «Devlet» uluslararası açıdan sorumludur (21).

1967 Uzay Andlaşmasının koyduğu bu ilke, 1972 Sorumluluk Konvansiyonunda Uzay Aracı tarafından verilen zararlardan dolayı, «Fırlatan Devlet»in sorumlu olacağı şeklinde belirlenmiştir (22).

1972 Sorumluluk Konvansiyonu, «Fırlatan Devlet»ten ne anlaşılmalı gerektiğini de, 1 inci maddesinin b) ve c) harflerinde saptamıştır. Buna göre: c) Fırlatan Devlet deyimi:

- i) Bir Uzay Aracını fırlatan veya fırlattıran Devleti,
- ii) , Ülkesi veya tesisleri bir Uzay Aracının fırlatılmasına hizmet eden Devleti ifade eder;
- b) «Fırlatma» terimi, aynı zamanda, fırlatma girişimini de ifade eder».

Bu bakımdan, 1972 Sorumluluk Konvansiyonunun «Fırlatan Devlet» tanımını esas alarak, ve 1967 Uzay Andlaşmasının 7 nci maddesindeki benzer kavramı gözönünde tutarak, denebilir ki, Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan dolayı uluslararası sorumluluk, 1972 Sorumluluk Konvansiyonunun 1 inci maddesinde belirlenen, «Fırlatan Devlet»e aittir. Uzay faaliyeti ister bir kamu

(20) 1967 Uzay Andlaşması m. 6.

(21) 1967 Uzay Andlaşması m. 7.

(22) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 2, 3 ve iz.

kuruluşu tarafından yapılsın, ister özel girişimce gerçekleştirilsin, bu bir ulusal uzay faaliyeti olarak, sözkonusu Devletin uluslararası sorumluluğunu gerektirecektir.

3.2. Uluslararası Örgütlerin Sorumluluğu

1967 Uzay Andlaşması, uzay faaliyetlerinin bir «Uluslararası Örgüt» tarafından gerçekleştirilmesi halinde, uluslararası sorumluluğun, sözkonusu Uluslararası Örgüte ve, bu Örgüt üyesi olan Andlaşmaya Taraf Devletlere ait olacağını hüküm altına almıştır (23).

1972 Sorumluluk Konvansiyonu da, aynı ihtimali gözönünde tutarak, uzay faaliyetlerinde bulunan Uluslararası Örgütlerin Sorumluluklarını düzenlemiştir (24). Gerçekten, Konvansiyonun 22 nci maddesindeki hükümlere göre, Konvansiyonda, sorumluluğa ilişkin hükümlerdeki «Devlet» deyimleri, uzay faaliyetlerine girişen bütün «Uluslararası Örgütler»i de ifade eder. Konvansiyon hükümlerindeki haklar ve yükümlülükler, uzay faaliyetlerinde bulunan Uluslararası Örgütlere de düşer. Ancak, bu sonucun gerçekleşmesi için, sözkonusu Uluslararası Örgütün, Konvansiyonda öngörülmüş bulunan hakları ve yükümlülükleri kabullenmiş olduğunu beyan etmesi ve, Örgüt üyesi Devletlerin çoğunluğunun, 1972 Sorumluluk Konvansiyonuna ve 1967 Andlaşmasına Taraf Devletlerden bulunması gerekir.

Böyle bir Örgütün üyesi olan ve 1972 Sorumluluk Konvansiyonuna Taraf bulunan Devletler, Örgütün, sözkonusu «beyan»ı yapması için gereken işlemleri yapmak yükümlüdedirler (25).

(23) 1967 Uzay Andlaşması m. 6.

(24) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 22.

(25) Idem., m. 22 no. 2.

Uzay faaliyetlerine girişen Uluslararası Örgüt, neden olduğu zararlardan dolayı, üyesi olan Devletlerle birlikte sorumludur (26).

Böyle bir «birlikte sorumluluk» öngürülmesi, uzay faaliyetlerinin özellikleri sonucu olsa gerektir. Zira, uzay faaliyetlerini düzenleyen uluslararası hukuk kurallarının anlamını, ancak, sözkonusu özellikler dikkate alınarak saptamak mümkün olmaktadır. Uzay faaliyetlerinin çok yanlılığı, faaliyete Devletin katkısını ve, çok daha geniş çapta, başka Devletlerle ve hattâ Uluslararası Örgütlerle işbirliğini de gerektirmektedir.

Nitekim, 1967 Uzay Andlaşmasının 13 üncü maddesindeki hüküm, ancak bu durum gözönünde tutulunca anlaşılabilir (27).

3.3. Sorumluluk Esası

Uzay faaliyetlerinden doğacak sorumluluk konusunda, 1967 Uzay Andlaşması, Uzay Araçlarının verdikleri zararların, verildiği yer ve verildiği kişiler ayrımı yapmaksızın, objektif sorumluluk esasını kabul etmişti (28).

(26) 1972 Sorumluluk Konvansiyonunun «müteselsil sorumluluk» olarak nitelendirdiği bu durum için bkz. 1967 Andlaşması m. 6, 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 22 no. 3 a) ve b), ve, aşağıda 3.3.3.

(27) 1967 Uzay Andlaşmasının 13 üncü maddesi şu şekilde kaleme alınmıştır. «İster yalnız başına Andlaşmaya Taraf bir Devlet tarafından yürütülsün, ister özellikle Uluslararası Örgütler çerçevesinde, diğer Devletlerle ortaklaşa yürütülsün, işbu Andlaşma Hükümleri, Ay ve diğer Gök Cisimleri dahil, Atmosfer-ötesi Uzayın Araştırılması ve Kullanılması konusunda Andlaşmaya Taraf Devletler tarafından gerçekleştirilen faaliyetlere uygulanır. Ay ve diğer Gök Cisimleri dahil, Atmosfer-ötesi Uzayın araştırılması ve kullanılması konusunda, Uluslararası Örgütler tarafından yürütülen faaliyetler vesilesiyle ortaya çıkan bütün pratik sorunlar, gerek yetkili Uluslararası Örgüt ile, gerekse Andlaşmaya Taraf ve sözkonusu Örgüt Üyesi bir veya daha fazla Devlet ile birlikte Andlaşmaya Taraf Devletler tarafından düzenlenirler.»

(28) 1967 Uzay Andlaşması m. 7 dolayısıyla Simone COURTEIX, op. cit., s. 11.

Öte yandan, 1967 Uzay Andlaşması, Uluslararası Örgütlerin sorumluluğu halinde, Andlaşma «hükümlerine riayet sorumluluğu»nun sözkonusu «Uluslararası Örgüte ve, bu Örgüt üyesi Andlaşmaya Taraf Devletlere» ait olacağını öngörmekle yetinmişti (29).

1972 Sorumluluk Konvansiyonu ise bu konuda, zararların verildikleri yer ve zarara uğrayan kişi ve şeyler ayrımı yapmak suretiyle, hem «objektif sorumluluğa» ve hem de «kusur sorumluluğu»na yer vermiş, ayrıca, «müteselsil sorumluluk» durumlarını düzenlemiştir.

3.3.1. Objektif Sorumluluk

Fırlatan Devlet Uzay Aracı tarafından, Yeryüzünde veya uçuş halinde bir Hava Gemisinde zarar verilmesi halinde, o Devlet objektif olarak sorumludur (30).

Konvansiyon, bu sorumluluk esası için, «mutlak sorumluluk» deyimini kullandığı (31) gibi, sadece bir şartla, zararın, tamamen veya kısmen, tazminat isteminde bulunanların kasıt veya ağır kusurundan ileri gelmiş bulunduğunun ispat edilmesi şartıyla, sorumluluğun hafifletilebileceğini veya ortadan kaldırılabileceğini, kabul etmektedir (32).

Öte yandan Konvansiyon, zararın, Fırlatan Devletin, 1967 Uzay Andlaşması ve Birleşmiş Milletler Şartı dahil, Uluslararası Hukuka uygun olmayan faaliyetlerinden ileri gelmesi halinde, sorumluluktan, hiçbir şekilde, kurtulunamayacağını da hüküm altına almaktadır (33).

Ayrıca, Konvansiyon, Uzay Araçlarının birbirleri arasında çatmaları olayı sonucunda, gene Yeryüzünde veya uçuş halinde

(29) 1967 Uzay Andlaşması m. 6.

(30) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 2 ve 3'ten çıkan sonuç.

(31) Idem., m. 2.

(32) Idem., m. 6 f. 1.

(33) Idem., m. 6 f. II.

bir Hava Gemisinde olmak kaydıyla, Üçüncü bir Devlete zarar verilmesi halinde de, Fırlatan Devletlerin, müteselsil sorumluluklarının (34) sözkonusu üçüncü Devlete karşı «mutlak» olduğunu öngörmektedir (35).

Konvansiyon «Çatma» olayını, Uzay Araçlarının, Yeryüzünden başka bir yerde, birbirlerine zarar vermeleri şeklinde ifade etmektedir

1972 Sorumluluk Konvansiyonunun sözkonusu hükümlerine göre (36) Fırlatan Devletin objektif sorumluluk esasına dayanılarak sorumlu tutulabilmesi için:

1° Zararın, yeryüzünde veya uçuş halinde Hava Gemilerinde meydana gelmiş olması,

2° Zararın, o Devletin Uzay Aracı tarafından verilmesi,

3° Zararın, kısmen veya tamamen, tazminat isteminde bulunan Devletin veya, bunun temsil ettiği gerçek veya tüzel kişilerin, ağır kusurlarından veya bir zarar husule getirmek niyeti taşıyan bir fiil veya ihmalden ileri gelmemiş olması gerekli ve yeterlidir; Fırlatan Devlet bakımından, ayrıca, bir kusurun mevcudiyeti araştırılmasına gidilmez.

Öte yandan, Konvansiyonun m. 6 f. II hükmüne göre «zararın Fırlatan Devletin özellikle, Birleşmiş Milletler Şartı ve, Ay ve Diğer Gök Cisimleri dahil, Atmosfer-ötesi Uzayın Araştırılması ve Kullanılması Konusunda Devlet Faaliyetlerini Düzenleyen İlkeler Hakkında Andlaşma dahil, Uluslararası Hukuka uygun olmayan faaliyetlerinden ileri gelmesi halinde, ne olursa olsun, hiçbir sorumluluktan kurtulma kabul edilmez»; Konvansiyonun sorumluluktan kurtulma halini öngören, m.6 f.1 hükmünde, faaliyetin Uluslararası Hukuka uygun olarak gerçekleştirilmekte oluşu sorumluluktan kurtulma için bir şart olarak aranmış olmaktadır.

(34) Müteselsil sorumluluk için bkz. aşağıda, 3.3.3.

(35) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 4 no. 1 a).

(36) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu, m. 2. 4 no. 1 a), ve 6.

Sorumluluktan kurtulma hali ve istisnası, Konvansiyon m. 4 no. 1 a)'da öngörülen, birlikte sorumluluk durumunda da sözkonusudur.

3.3.2. Kusur Sorumluluğu

«Yeryüzünden başka bir yerde, bir Fırlatan Devlet Uzay Aracına veya, böyle bir Uzay Aracı bordasında bulunan insan veya eşyaya, bir başka Fırlatan Devlet Uzay Aracı tarafından zarar verilmesi halinde, bu sonuncu Devlet, ancak, zarar, kusuruna veya sorumlu bulunduğu kimselerin kusuruna bağlanabildiği takdirde, sorumlu olur.» (37).

Burada, iki Fırlatan Devlet Uzay Aracı ve içindekiler sözkonusudur. Konvansiyon, uzay faaliyetlerinde bulunmada, karşılıklı zarar verebilme eşitliğini gözönünde tutarak, objektif sorumluluk esası yerine, kusur sorumluluğu esasına dayanan bir çözüm öngörmüş bulunmaktadır.

Kusur sorumluluğu bütün ihtimalleri ile beraber uygulama yeri bulacaktır. Bu arada, müterafik kusur da sözkonusu olacaktır. Bu nedenledir ki, Konvansiyon, sorumluluktan kurtulma veya bunu hafifletme halini sadece, «mutlak sorumluluk» (objektif sorumluluk) için öngörmüş bulunmaktadır.

Konvansiyon, m.4 no.1'in başlangıç kısmında, m.3'teki aynı ifadeyi kullanmak suretile, iki Fırlatan Devlet Uzay Aracının çatması olayı sonucunda, «bir Üçüncü Devletin veya onun tâbiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilerin» zarar görmeleri halinde, «ilk iki Devletin, Üçüncü Devlete karşı», müteselsilen sorumlu olacakları hükme bağlanmaktadır.

Ancak, Konvansiyon, Üçüncü Devletin uğradığı zarar bakımından bir ayırım yaparak, ilk iki Fırlatan Devletin, Üçüncü Dev-

(37) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 3.

lete karşı sorumluluğunu, ya objektif sorumluluk esasına, ya da kusur sorumluluğu esasına dayandırmıştır. Şöyle ki:

«a) Zarar, Üçüncü Devlete, yeryüzünde veya uçuş halinde bir hava gemisinde, verilmiş olduğu takdirde, onların (ilk iki fırlatan devletin), bu devlete karşı sorumlulukları, mutlaktır:» buna karşın,

«b) Zarar, Üçüncü bir Devlet Uzay Aracına veya, böyle bir Uzay Aracı bordasında bulunan kimselere veya eşyaya, yeryüzünden başka bir yerde, verilmiş olduğu takdirde, onların (ilk iki fırlatan devletin), üçüncü devlete karşı sorumlulukları, ikisinden birinin kusuruna veya, bunlardan herbirinin sorumlu oldukları kimselerin kusuruna dayanır.» (38).

3.3.3. Müteselsil Sorumluluk

1972 Sorumluluk Konvansiyonu, 4 üncü, 5 inci ve 22 nci maddelerinde, uzay faaliyetleri dolayısıyla ortaya çıkan bazı durumlarda, sorumlular arasında, müteselsil sorumluluk da öngörmüş bulunmaktadır.

Konvansiyonun 4 üncü maddesinin 1 no.lu bendinde sözkonusu olan olgu, kısaca, «Uzay Araçları arasında çatma» olarak nitelendirilebilir. Yeryüzünden başka bir yerde çarpışan Uzay Araçları, çarpışma olayı ile bağlantılı olarak, aynı zamanda bunları fırlatan devletlerden başka, «Üçüncü bir Devlete veya bu Devletin tâbiyetinde bulunan gerçek veya tüzel kişilere» zarar vermişler ise, «ilk iki Devlet (Fırlatan Devletler), Üçüncü Devlete karşı müteselsilen sorumludurlar». Üçüncü Devlet, «müteselsilen sorumlu olan Fırlatan Devletlerden herhangi birinden zararının tamamını» tazmin ettirebilir (39).

Konvansiyonun 5 inci maddesi hükmü, iki veya daha fazla Devletin bir Uzay Aracını ortak fırlatması halinde, verilecek za-

(38) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 4 no. 1 a) ve b).

(39) Idem., m. 4 no. 2 son cümle.

rarlardan doğan sorumluluğun, sözkonusu Devletler arasında, müteselsil olacağını saptamaktadır. Ülkesi veya tesisleri, Uzay Aracının fırlatılmasına hizmet eden Devlet de, «ortak fırlatma»ya katılmış olan Devlet sayılır (40). Zarara uğrayan Devlet, ortak Fırlatan Devletlerden herhangi birine müracaatla, zararının tamamının tazminini elde edebilir (41).

1972 Sorumluluk Konvansiyonunun m.22 no. 3'teki hükümle öngördüğü ve «müteselsil sorumluluk» olarak nitelendirdiği sorumluluk ise, Uzay Hukukunun kendine özgü bir kurumu sayılabilir.

Sözkonusu hükümde çözüme bağlanan durum; Konvansiyon gereğince, bir Uluslararası Örgüt ile birlikte «bu Örgüt üyesi ve Konvansiyona Taraf» Devletlerin sorumlu olmaları halidir. Hükme göre (42), sözkonusu Uluslararası Örgüt ve sözkonusu Devletler, «müteselsilen sorumlu»durlar; ancak, bütün tazminat istemlerinin, önce, Örgüte yapılması, ve zarar için uzlaşmayla saptanmış bulunan veya tazminat olarak belirlenmiş olan meblağın altı aylık bir süre içinde, Örgüt tarafından ödenmemiş olması halinde, Devletlere müracaat edilebilir.

1972 Sorumluluk Konvansiyonunun öngörmüş bulunduğu bu üç müteselsil sorumluluk halinden sadece birisinde, «Uzay Aracının ortak fırlatılması» halinde, zararı ödeyen bir fırlatan devletin, ortak fırlatmaya katılan diğerlerine karşı, bir «rücu hakkı» bulunduğu hükme bağlanmıştır (43).

Buna karşın, Uluslararası Örgüt ve üye Devlet arasında böyle bir hakkın bulunduğundan sözedilmemiş, Uzay Araçlarının çatmaları sonucunda müteselsil sorumlulukları doğan Fırlatan Devletler konusunda da, sadece, zararın ilk iki Devlet arasında, kusurları oranında paylaştırılacağı; eğer herbir Devletin hangi

(40) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 5 no. 3.

(41) Idem., m. 5 no. 2 son cümle.

(42) Idem., m. 22 no. 3 a) ve b).

(43) Idem., m. 5 no. 2 ilk cümle.

öranda kusurlu bulunduğunu saptamak mümkün değil ise, tazminat yükümünün, bunlar arasında, eşit olarak paylaşılacağı hükme bağlanmakla (44) yetinilmiştir.

Çatma sonucu verilen zararların tazmininde, ayrıca, sorumlular arsındaki bu sözkonusu paylaşırmanın, zarara uğrayan tarafından, zararının tamamının tazmini, sorumlulardan herhangi birinden elde etmesini engellemediği de, hüküm altına alınmıştır (45).

Bu iki hüküm birlikte gözönünde tutulduktaki, Konvansiyonun m.4'te öngördüğü müteselsil sorumluluk halinde de, «rücû hakkı»nın bulunduğunu kabul gerekecektir.

Ancak, Konvansiyon m.22 hükümleri birlikte mütalâa edildiğinde, bir Uluslararası Örgüt ile Üye Devlet arasında bir rücû hakkının varlığı konusunda kesin bir sonuca varmak güç bulunmaktadır.

Zira, Uluslararası Örgütün sorumluluğunda, üye Devletlerin sorumluluğu bir «ek sorumluluk» niteliğinde kabul edilmiş görünmektedir. Bu durumda, zararı ödeyen Uluslararası Örgütün, üye Devletlere rücûunun sözkonusu olamayacağını, buna karşın, zararı tazmin eden üye Devletin, asıl sorumlu durumunda olan Uluslararası Örgüte müracaatının mümkün bulunduğunu, kabul gerekecektir.

4. Tazminat

Uzay Araçları tarafından verilen zararlardan dolayı sorumluluk konusunda, çok genel ilkeler koymakla yetinen 1967 Uzay Andlaşmasında, tazminatın istem yolları ve elde edilmesi hakkında hiç bir hüküm yer almamasına karşın, 1972 Sorumluluk Konvansiyonu, konuyu, oldukça ayrıntılı olarak düzenlemiş bulunmaktadır.

(44) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 4 no. 2 birinci cümle.

(45) İdem., m. 4 no. 2 ikinci cümle.

1972 Sorumluluk Konvansiyonunun, tazminat istemlerine ilişkin bu hükümlerini 1. İstemde bulunma yetkisi olanlar, 2. İstem muhatabı, 3. İstem usulü, 4. Tazminatın tâyini, ve 5. tazminatın türü ve ödeneceği millî para şeklinde gruplandırılarak belirtmek mümkün görünmektedir.

4.1. Tazminat İsteminde Bulunma Yetkisi Olanlar

Uzay Araçları tarafından verilen zarar, kime verilmiş olursa olsun, 1972 Sorumluluk Konvansiyonuna göre tazminat isteminde bulunma yetkisi sadece «Devletler»dedir. İstem ister bir Devlet zararına ilişkin olsun, ister gerçek veya tüzel kişilerin uğradığı zarar niteliğinde bulunsun, dâima, bir Devlet tarafından ileri sürülecektir.

Konvansiyon 8 inci maddesinde üç bend halinde ve kademeli olarak bir zarar için istemde bulunabilecek Devleti saptamış, 7 nci maddesinde Konvansiyona dayanılarak tazminat isteminde bulunulamıyacak zararları, zarara uğrayan bakımından, Konvansiyonun uygulanamazlığını hükme bağlayarak, belirtmiş ve, nihayet, 22 nci maddesinin 4 no.lu bendinde zarar görenin bir Uluslararası Örgüt olması halinde de, tazminat isteminin, gene de, Konvansiyona Taraf ve Örgüte Üye, bir Devlet tarafından yapılması gerektiğini hüküm altına almıştır.

Söz konusu hükümlere göre:

Kendisi veya gerçek veya tüzel kişileri zarara uğrayan bir Devlet, söz konusu zarar için, Fırlatan Devlete, bir tazminat isteminde bulunabilir (46).

Eğer, zarara uğrayan gerçek veya tüzel kişilerin tâbiyetinde buldukları Devlet, bir tazminat isteminde bulunmamış ise, diğer bir devlet, bunların kendi ülkesi üzerinde zarara uğramış bulunmaları nedenine dayanarak, Fırlatan Devletten tazminat isteminde bulunabilir (47).

(46) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 8 no. 1.

(47) İdem., m. 8 no. 2.

Eğer, zarara uğrayan gerçek veya tüzel kişilerin tâbiyetinde buldukları Devlet, ve ülkesi üzerinde zarara uğranılan Devletten hiçbiri, tazminat isteminde bulunmaz veya istemde bulunma niyetini tebliğ etmez ise, bir diğer Devlet, kendi ülkesinde devamlı mukim kimselerin zarara uğramış olmaları nedeniyle dayanarak, Fırlatan Devletten tazminat isteminde bulunabilir (48).

Konvansiyon, bu hususta, Konvansiyon hükümlerinin uygulanamayacağı bazı zararları, uğrayanlar bakımından belirterek, dolaylı biçimde, sözkonusu zararlar için, Konvansiyona dayanarak, bir tazminat isteminde bulunulamıyacağını da hükme bağlamıştır. Konvansiyonun 7 nci maddesi hükmüne göre, Konvansiyon hükümleri, Fırlatan Devlet bir Uzay Aracı tarafından, a) bu Fırlatan Devlet tâbiyetinde olanlara, ve b) yabancı tâbiyetinde olmakla beraber, sözkonusu Fırlatan Devletin daveti üzerine, bu Uzay Aracının fırlatılması ânından itibaren işleyiş işlemlerine, veya düşüşüne kadar diğer herhangi bir ileriki aşamasına katılanlara, veya, tekrar bulunup kurtarılmasına yarayacak biçimde saptanan bir bölgenin çok yakınlarında bulunanlara, uygulanmaz.

Bu hükümden çıkan anlam şudur ki, böyle bir zarar halinde, Konvansiyona dayanarak, herhangi bir tazminat istemi sözkonusu olmayacaktır.

Konvansiyonun 22 nci maddesinin 4 no.lu bendi hükmüne gelince:

Bu hükmün, aynı maddenin no 3 a) hükmü ile birlikte mütalâa edilmesi halinde, no. 4 hükmünün aktif istem yetkisine ilişkin olduğunu kabul gerekmektedir. Bu bakımdan, zararın bir Uluslararası Örgüte verilmesi halinde, hertürlü tazminat istemi Konvansiyona Taraf olan Örgüt Üyesi bir Devlet tarafından yapılması gerekecektir.

(48) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 8 no. 3.

4.2. Tazminat İstemi Kime Yapılır?

Tazminat istemi, Uzay Aracını «Fırlatan Devlet»e (49) yapılacaktır. Zararın bir Uluslararası Örgüt tarafından verilmesi halinde ise istem, önce, Uluslararası Örgüte, ve, tazminatın bundan elde edilememesi halinde, Konvansiyona Taraf Örgüt Üyesi Devlete yöneltilecektir (50).

4.3. Tazminat İsteminde Usul

1967 Uzay Andlaşmasında, bu konuda, hiçbir hüküm bulunmamaktadır. 1972 Sorumluluk Konvansiyonu ise, ayrıntılı hükümler içermektedir.

Konvansiyon, Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan dolayı doğan tazminat istemleri için iki yol: 1. Diplomatik yol ve, 2. İstemleri Düzenleme Komisyonuna müracaat yolları, öngörmüş (51), ancak bu yollara başvurmaya ilişkin hükümlerin, «Fırlatan Devletin yargısal mercileri veya idarî organlarına yapılacak istemleri... engellemediğini» de hüküm altına almıştır (52).

4.3.1. Diplomatik Yol

Konvansiyonun 9 uncu maddesinin birinci cümlesindeki hükme göre: «Tazminat istemi, Fırlatan Devlete, diplomatik yoldan yapılır.»

Bu Fırlatan Devlet ile diplomatik ilişkileri bulunmayan her Devlet, üçüncü bir Devlettten, istemini sunmasını ve, Fırlatan Devlet nezdinde, «işbu Konvansiyon gereğince, çıkarlarını, diğer herhangi bir şekilde temsil etmesini, rica edebilir» (53).

(49) İdem., m. 7, 8, 9 ve diğerleri. Fırlatan Devlet tanımı için bkz. m. 1 b) ve yukarıda 3.1.

(50) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 22 no. 3 a) ve b).

(51) İdem., m. 9 ve 14.

(52) İdem., m. 11 no. 2 birinci cümle.

(53) İdem., m. 9 ikinci cümle.

Istemini, aynı şekilde, istemde bulunan Devlet ve Fırlatan Devletin her ikisi de Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Üyesi olmaları şartıyla, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla da, sunabilir (54).

Konvansiyon, istemin diplomatik yoldan yapılması için süreler de öngörmüştür.

Tazminat isteminin diplomatik yoldan yapılması gereken sürelerle ilişkin 10 uncu maddenin 1 ve 2 no.lu bendleri şu şekilde kaleme alınmıştır:

«1. Tazminat istemi, Fırlatan Devlete, zararın meydana geldiği tarihten sayılmak veya, sorumlu Fırlatan Devletin belirlenmesinden hesap edilmek üzere, bir yıllık bir süre içinde sunulabilir.»

«2. Bununla beraber, eğer bir Devlet, zararın meydana gelmiş bulunduğunu öğrenememiş veya, sorumlu Fırlatan Devleti belirleyememiş ise, istemi, yukarıda sözüedilen olguları öğrendiği tarihi izleyen yıl içinde kabul olunabilir; bununla beraber, süre, hiç bir halde, Devletin, tam bir dikkat ve özenle hareket etmek suretiyle, olguları öğrenmiş sayılacağı makul olabilen tarihten hesap edilmek üzere, bir yılı geçemez.»

Konvansiyon, aynı maddenin 3 no.lu bendinde bir başka olasılığı daha gözönünde tutmaktadır.

Istemde bulunacak Devlet, zararın meydana geldiğini veya Fırlatan Devletin hangi Devlet olduğunu öğrenmiş olabilir, fakat, zararının kapsamını saptayamamış bulunabilir. Bazı iç hukuklar, sürelerin işlemeye başlaması için, zararın kapsamının da bilinmesi şartını öngörürler. Konvansiyon, bu durumu, sürenin başlamasına engel olarak görmemiş, istemde bulunan Devletin, sonra da istemini tekrar gözden geçirebileceğini ve,

(54) Idem., m. 9 üçüncü cümle.

öngörölmüş olan sürelerin geçmesinden sonra da «ek belgeler» sunabileceğini kabul etmiştir. Ancak, bu zararının gerçek kapsamına ilişkin ek belgeler de, zarar kapsamının tam olarak öğrenildiği tarihten hesaplamak üzere bir yıllık bir sürenin bitimine kadar sunulabilecektir (55).

Konvansiyon, 11 inci maddesinde, Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan dolayı, Konvansiyona dayanmadan, başka hukuksal imkânlardan yararlanılarak yapılabilecek istemler ile Konvansiyon gereğince yapılacak istemler arasındaki ilişkiyi de düzenlemek istemiştir.

Buna göre, bir Devlet, Konvansiyona dayanarak tazminat isteminde bulunmak için, «iç istemler»in sonuca bağlanmasını beklemek zorunda değildir (56). Olabilir ki, bir Devlet içinde asıl zarara uğrayanlar, bizzat bu Devlete veya bunun çıkarlarını temsil ettiği gerçek veya tüzel kişilere karşı tazminat istemlerinde, «iç istemler»de bulunmuşlardır. Konvansiyonun deyimi ile bu «iç istemler», asıl zarara uğrayanların kendi iç Hukuklarına göre sorumlu kişilere tazminat istem ve davaları olarak anlaşılmalıdır. İşte böyle bir halde, Devlet, kendi içinde cereyan etmekte olan bu tazminat istemini diplomatik yolla gerçekleştirmelidir. Bu istemde bulunacak Devlet için bir hak olduğu kadar bir yükümdür de; zira, iç istemlerin sonuca bağlanamamış olmaları, sürelerin işlenmesini etkilemeyecektir.

Konvansiyona dayanan istemlerle, diğer tür istemler arasında bir ilişki de 11 nci maddenin 2 no.lu bendinde düzenlenmiştir.

Buna göre, Konvansiyon hükümleri, bir Devletin veya gerçek veya tüzel bir kişinin, Fırlatan Devletin yargısal mercileri veya idarî organlarına müracaat hakkını engellemez.

(55) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 10 no. 3.

(56) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 11 no. 1.

Ancak, şâyet fırlatan Devlet yargı organlarına veya idarî organlarına böyle bir müracaat yapılmış ise, artık, istemde bulunacak Devlet, aynı zarar için, Konvansiyon gereğince bir istemde bulunamayacağı gibi, ilgili Devletleri bağlayan bir diğer uluslararası anlaşmaya dayanarak da istemde bulunmak hakkına sahip değildir (57).

4.3.2. İstemleri Düzenleme Komisyonu

1972 Sorumluluk Konvansiyonu, Uzay Araçlarının verdikleri zararlardan doğan tazminat istemlerinin, diplomatik görüşmeler yoluyla sonuca bağlanamamaları halinde, uzlaşmazlıkları çözüme bağlayacak bir «Komisyon» oluşturulmasını öngörmektedir (58).

Konvansiyon, «İstemleri Düzenleme Komisyonu» adını verdiği bu Komisyonun, oluşum biçimine, fırlatan Devletlerin ve istemde bulunan Devletlerin birden çok olmaları halinde Komisyonunun genişletilmeyeceğine, çalışma usulüne, yetkisine, kararlarının niteliğine ve masraflarının taraflar arasında eşit olarak dağıtılacağına ilişkin hükümler (59) içermektedir.

Bunlara göre, özet olarak:

İstemde bulunan Devletin, istemini ve istemini haklı kılan belgeleri, fırlatan Devlete tebliğ ettiği tarihten hesaplanmak üzere, bir yıllık bir süre içinde sözkonusu istem, diplomatik görüşmeler yolu ile bir sonuca bağlanmamış ise, Taraflar, üç kişilik bir İstemleri Düzenleme Komisyonu oluştururlar.

Üç kişilik Komisyonun üyeleri, birer kişisi, istemde bulunan Devlet (veya Devletler grubu) ve fırlatan Devlet (veya Devletler grubu) tarafından ve üçüncü kişisi (Başkan), Tarafların uyuşması ile tâyin olunurlar.

(57) *Idem.*, m. 11 no. 2 ikinci cümle.

(58) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 14.

(59) *Idem.*, m. 15-20.

Uyuşamama halinde, Başkan Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından tâyin olunur. Bazan, komisyonu oluşturmada uyuşmazlıkların belirli süreler bitimine kadar devam etmesi halinde, sadece Başkan tek başına, Komisyon olarak görev yapabilir. Gerçekten 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 16 1. hükmüne göre, Taraflardan biri kendi Üyesini belirlemezse, diğer tarafın talebi üzerine Başkan tek başına Komisyonu oluşturur.

Komisyon, kendi çalışma yerini ve çalışma usulünü kendisi saptar. Tek kişiden oluşmadığı hallerde, kararlarını çoğunlukla verir.

İstemleri Düzenleme Komisyonu, istemlerin kabulüne karar verir ve ödenecek tazminat miktarını saptar (60). Komisyon kararını, mümkün olan en kısa zaman içinde, ve en geç, oluşturulmasını izleyen bir yıllık bir süre içerisinde, verir; Komisyon, gerekli görürse, bu süreyi uzatabilir (61).

Komisyon kararı ilân olunur ve, onaylı nüshaları Taraflara ve Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Sekreterine verilir (62).

Konvansiyonun 19 uncu maddesinin 2 no.lu bendinde yer alan önemli bir hükme göre: «Eğer Taraflar uyuşmuşlar ise, Komisyon kararı, kesin ve uyulması zorunlu niteliktedir; aksi halde, Komisyon, Tarafların, iyi niyetle dikkate alacakları, tavsiye değerinde kesin bir karar verir. Komisyon kararını gerekçelere dayandırır».

4.4. Tazminat Miktarı

Konvansiyon, tazminat istemlerini düzenlemek ve karara bağlamakla görevli İstemleri Düzenleme Komisyonuna ilişkin hükümlerinden 19 uncu maddenin 1 no.lu bendindeki hükmünde, Komisyonun, 12 nci madde hükümleri uyarınca hareket edeceğini öngörmüştür.

(60) 1972 Sorumluluk Konvansiyonu m. 18.

(61) İdem., m. 19 no. 3.

(62) İdem., m. 19 no. 4.

12 nci madde ise, Konvansiyona göre, meydana gelen zararlar için, Fırlatan Devletin ödemesi gereken, «tazminat miktarı»nın nasıl tâyin edileceğine ilişkin bir hüküm içermektedir.

Buna göre, sözkonusu tazminat miktarı (zarar için giderim miktarı), istemde bulunan gerçek veya tüzel kişinin, Devletin veya Uluslararası Örgütün, zarar meydana gelmemiş olsa idi içinde bulunacağı durumu tekrar kuracak nitelikte olmasını sağlayacak şekilde, Uluslararası hukuk ve adalet ve nısfet ilkeleri uyarınca saptanacaktır.

Uzay Araçlarının verdikleri zararların giderilmesi için ödenecek tazminat miktarının tâyinde, yol gösterici bir ilke niteliğinde olan bu hükümden başka, Konvansiyonda, m.4 no.2 ve m.5 no. 2'de, saptanmış olan tazminat miktarının, sonradan, müteselsil sorumlular arasında paylaşılmasına ilişkin, iki hüküm daha bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, iki ayrı Fırlatan Devletin Uzay Araçlarının çatması sonucunda, Üçüncü bir Devlete zarar verilmesi halinde hükmolunacak tazminat miktarının, müteselsilen sorumlu iki Fırlatan Devlet arasında «kusurları oranında» paylaşılacağını, kusur oranını saptamak mümkün olmayan hallerde ise, «eşit şekilde» yüklenileceğini hükme bağlamaktadır.

İkinci hükme göre, Uzay Aracını ortaklaşa Fırlatan Devletler, verilen zararlardan dolayı müteselsilen sorumlu oldukları «malî yükü»n, aralarındaki paylaşılmasına ilişkin anlaşmalar yapabilirler.

Ancak, her iki hüküm de, müteselsil sorumlular arasındaki, böyle bir iç paylaşılma durumunun, zarar gören bakımından bir etkisi olmadığını ve, zarar görenin, müteselsil sorumluluğun bir gereği olarak, sorumlulardan herhangi birine müracaatla, zararının tamamını gidertebileceğini de, belirtmiş bulunmaktadır.

M.4 no.2'deki iç paylaşma hükmü ve, m.5 no. 2'deki iç paylaşma anlaşması, müteselsil sorumlular arasındaki «rücû hakkı»nda sözkonusu olacaktır.

4.5. Tazminatın Türü ve Ödeneceği Millî Para

Konvansiyonun 13 üncü maddesi hükmü şu şekilde kaleme alınmıştır:

«İstemde bulunan Devlet ve, işbu Konvansiyon gereğince giderimle yükümlü olan Devlet, diğer bir giderim şekli hususunda anlaşmış bulunmadıkça, giderim miktarı, istemde bulunan Devlet parası ile veya, bunun istemi üzerine, zararı gidermekle yükümlü Devlet parasıyla ödenir.»

Hükmün kaleme alınış şekli ve ifadeden çıkan anlama göre Uzay Araçlarının verdikleri zararların tazmininde, paradan başka «diğer giderim şekilleri» de mümkün görünmektedir. Taraflar bir başka giderim şekli, örneğin aynı tazminat, kısmen aynı kısmen nakdî tazminat, hususunda anlaşabileceklerdir. Böyle bir anlaşmaya varılmamış ise, nakdî tazminat ve, bunun ödeneceği, millî para sorunu sözkonusu olacaktır.

5. 1972 Sorumluluk Konvansiyonunun Sistemik - Dışı İki Hükmü

Uzay Hukukunda hukuk kurallarının oluşup gelişmesinde, başlangıçtanberi gözlemlene gelen bir tutum, Uzay Araçlarının verdikleri zararlar konusundaki hukuksal düzenlemelerde de kendini göstermezlik edememiştir.

Gerçekten, uzay faaliyetlerinde somut sorunlar, belirli bir biçimde ortaya çıkıp, bunların hukuksal çözümlere bağlanması, bütün Devletlerce görüş birliği sağlama derecesine gelinceye kadar, ya genel ilkeler konmakla yetinilmiş, ya da, ayrıntılı düzenlemeler yanında, gelişime açık temeller atılmıştır.

1972 Sorumluluk Konvansiyonu da, 1967 Uzay Andlaşmasının genel ilkelerini, somut olguları ayrıntılı biçimde hukuk kurallarına bağlama aşamasını gösterirken, henüz olgunlaşmamış ilişkileri dikkate alarak bir hüküm sevketmiş (63), ve ayrıca,

(63) Bkz. 1972 Sorumluluk Konvansiyonu 21.

ileriki hukuksal düzenlemelerde Devletleri yönlendiren veya rahatlatan bir başka hükme (64) de metninde yer vermiştir.

1972 Sorumluluk Konvansiyonunun, sözkonusu, 21 inci ve 23 üncü maddeleri hükümleri şu şekilde kaleme alınmışlardır:

«MADDE 21. — Bir Uzay Aracı tarafından verilen zarar, insanların hayatını, büyük ölçüde, tehlikeye koyar veya halkın yaşam şartlarını veya hayatî merkezlerin işleyişini, ciddi biçimde, tehlikeye açık kılar ise, Taraf Devletler, ve özellikle Fırlatan Devlet, zarara uğrayan Devlete, bunun istemde bulunması halinde, uygun bir yardım sağlama imkânlarını tetkik ederler. Bununla beraber, bu madde, Taraf Devletlerin, işbu Konvansiyon gereğince mevcut haklarına ve yükümlülüklerine halel getirmez.»

«MADDE 23 — 1. İşbu Konvansiyon hükümleri, Devletler arasındaki ilişkilerde, bunların Taraf oldukları, diğer uluslararası anlaşmalara dokunmaz.

2. İşbu Konvansiyonun hiçbir hükmü, Devletlerin, bu Konvansiyon hükümlerini teyid eden, tamamlayan veya geliştiren anlaşmalar yapmalarını engellemez.»

Doç. Dr. Mes'ut ÖNEN

(64) Bkz. Idem., m. 23.